

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

Maxsus son

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2022

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2022, Maxsus son

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 6 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy

Elektron manzil: ped_mahorat@umail.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas'ul kotib: Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Mustafa Said Arslon, filologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharopovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Chariyev Irgash To'rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Otabek Siddiqovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

To'xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent

Hayitov Shodmon, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rajabov Qahramon, tarix fanlari doktori, professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Muhitdinova Xadicha Sobirovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Niyozmetova Roza Hasanovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Ne'matovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

Nargiza RAFIYEVA. O'zbek kitobot va miniatura san'ati	126
R.N.RAXIMOV, M.K.AKRAMOVA. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining vokal-xor malakalarini tarkib toptirish	129
Baxrom MADRIMOV. O'quvchilarni darsdan tashqari tadbirlar jarayonida axloqiy-estetik tarbiyalash	132
Sanoqul DO'STOV. Musiqani tinglab uni idrok etishning maqsadi va tarbiyaviy ahamiyati.....	135
Davron RO'ZIYEV. Konsert namoyishiga tayyorgarlik faoliyati	139
Baxtiyor MUSTAFOYEV. Umumiy o'rta ta'lim tizimi islohotlarida musiqa madaniyati	143
To'xtasin RAJABOV. Musiqa madaniyati darslarida xalq qo'shiqlarining tarbiyaviy ahamiyati	146
Shoira NOROVA. Yosh avlodni musiqa san'ati orqali tarbiyalash yo'llari	149
Ilhom QO'SHAYEV. An'anaviy musiqiy merosni o'rganishni metodik takomillashtirishga yo'naltirilgan ta'lim mazmuni	152
Ibrohim KAYUMOV. San'atning turlari va ularning tarbiyaviy ahamiyati	154
Sadritdin GULOV. O'zbekiston maktablarida musiqa cholg'ulariga yo'naltirishning zamonaviy ilg'or innovatsiyalari.....	157
Halim HASANOV. Vatanga sadoqat hissini shakllantirishda fanlararo aloqadorlik (musiqa fani misolida)	159
Shavkatjon KAMOLOV, Husniddin HIKMATOV. Talabalarda mustaqil ta'limni tashkil etish.....	161
Сайфулла АБДУЛЛАЕВ. Краткосрочные рисунки как средство формирования художественного воображения студентов в процессе рисования по памяти и представлению	163
To'liqinjon Muxamedov. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy madaniyatni tanishtirish orqali fuqarolik shaxsini shakllantirish	167
O'g'iloy RAMAZONOVA, Ferangiz Odilova. O'n ikki maqom tizimi va uning o'ziga xos xususiyatlari ..	169
Malohat RAXMATOVA, Gulbahor ISTAMOVA. "Shashmaqom" nasr (ashula bo'limining ikkinchi guruh sho'balari) o'rgatish yo'llari.....	171
Olimxo'ja KARIMOV, Rahim XODJAYEV. Musiqa to'garaklarida o'quvchilarni skripka cholg'u sozi bilan tanishtirish.....	173
Ma'rifat UMUROVA. Maktabgacha ta'lim muassasasida o'yin bola tarbiyasining muhim vositasi.....	176
Shohruh SHODIYEV. Qashqar rubobida xalq kuylarini notalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	181
Azamat Rajabov. Markaziy Osiyoda musiqa ilmiga asos solgan olim va mutafakkirlar ishlarining tahlili ..	186
Рустам АТАМУРАДОВ. Формирование умений и навыков по школьному репертуару учителей музыки в общеобразовательной школе	188
Sherzod SHAMSIYEV, Dilbar MO'SINOVA. Xor uchun yozilgan musiqa asarini tahlil qilish yo'llari.....	191
Сухроб АБДУЛЛАЕВ. Формы организации научно – исследовательской и творческой деятельности студентов направления образования "Изобразительное искусство и инженерная графика"	193
Olimxo'ja KARIMOV, Gulmira QUTLIYEVA. O'quvchilarda vokal-xor malakalarini shakllantirish	195
Olimxo'ja KARIMOV, Sitorabonu SHARIPOVA. Qo'shiq va kuylar orqali komil inson shaxsini tarbiyalashning nazariy asoslari.....	198
Qobil QORIYEV. O'zbek musiqa san'atining qadimiy ildizlari tarixidan	200
Abror AZIMOV. Zardushtiy va buddaviylar davri ommaviy musiqa va badiiy san'at tarixi va turlari	202
Said BOLTAZODA. Avesto davrining xorazm va sug'diyona musiqa maktablari madaniyatida ijrochilik uslublari.....	204
Davron RO'ZIYEV, Jamshid NIYOZOV. Maqomga ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarini shashmaqomning nasr bo'limi vositasida axloqiy estetik tarbiyalash.....	206
Sanoqul DO'STOV, Zilola RUZIYEVA. O'quvchilarning musiqiy tafakkurini shakllantirishda milliy dutor cholg'usining o'rni va tarbiyaviy ahamiyati	208
Mehriniso Begmurodova. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa terapiya mashqlarining ahamiyati ...	210
Zafarbek YAQUBOV. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi ma'naviyatini rivojlantirishda Xorazm xalq dostonlarining o'rni	212
Umidbek BOLTAYEV. Milliy musiqiy meros-o'quvchilar estetik tarbiya vositasi	214
Uchqun BOLIYEV. Ma'naviy axloqiy tarbiyaga kompleks yondashish	217
Maqsuda AXMEDOVA. Musiqiy tasavvurlarni shakllantirishda pedagogika va psixologiya fanining muhim vazifalari	219
Adilshoda TO'YMURODOV. Innovatsion texnologiyalardan foydalanishda o'quvchining ijodkorligi	222
Hafiza HAMIDOVA. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini folklor qo'shiqlari vositasida tarbiyalashda alla qo'shig'ining ahamiyati.....	225
Mirshod XODJIYEV. Buxorcha va mavrigi turkumi haqida.....	228
Firangiz SHUKUROVA. Buxoro folklor qo'shiqlarining maktab darsliklaridagi o'rni	230
Shaxnoza YAXYOYEVA. Buxoro shashmaqomining yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati	233

R.N.RAXIMOVBuxoro davlat universitetining Pedagogika
instituti
san'atshunoslik kafedrası o'qituvchisi**M.K.AKRAMOVA**Buxoro davlat universitetining
Pedagogika instituti
musiqá ta'limi yo'nalishi talabasi**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCILARINING VOKAL-XOR MALAKALARINI TARKIB TOPTIRISH**

Ushbu maqolada umumta'lim maktab o'quvchilarining vokal va xor darsligiga bo'lgan qizishlarini oshirish va o'quvchilarni to'g'ri kuylashga jalb etish yo'llari, pedagoglarning qay darajada malakali dars o'tish jarayonlari yoritib berilgan. Shu uslubdan foydalangan holda maktablarda musiqa darslarining mazmunli va foydali olib borish yo'llari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: unison, ovoz apparati, ansambl, diksiya, dinamika, vokal va xor, artikulyatsiya, tovush temblari, dirijorlik, akapella, intonatsiya, takt, hissa.

В данной статье рассматриваются способы повышения интереса учащихся общеобразовательных школ к урокам вокала и хора и приобщения учащихся к правильному пению, а также уровень профессионализма педагогов. Используя этот метод, школы показали способы сделать уроки музыки содержательными и полезными.

Ключевые слова: унисон, вокальный аппарат, ансамбль, дикция, динамика, вокал и хор, артикуляция, темп звука, дирижирование, акапелла, интонация, такт, вклад.

This article discusses ways to increase the interest of secondary school students in vocal and choir lessons and to engage students in singing correctly, as well as the level of professionalism of teachers. Using this method, we have shown ways to make music lessons in schools meaningful and useful.

Key words: unison, vocal apparatus, ensemble, diction, dynamics, vocal and chorus, articulation, sound tempo, conducting, acapella, intonation, tact, contribution.

Kirish. Boshlang'ich sinflardagi musiqa madaniyati darslari umumiy ta'lim maktablarida o'quvchilarga badiiy ta'lim va axloqiy estetik tarbiya berish tizimining ajralmas qismi hisoblanadi.

Dasturda o'quvchilarga tizimli ravishda vokal-xor malakalarini singdirib borish masalasi ham qo'yilgan. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning ovoz apparatini juda nozik, ovoz diapozonlari cheklangan bo'ladi. Uzoq vaqt surunkasiga qo'shiq kuylash bolalar ovoz apparatining shikastlanishiga olib kelishi mumkin. Ayrim o'qituvchilar amaliyotda dars tuzilmasini buzib, musiqa savodi va musiqa tinglash faoliyatlari o'rnida ham jamoaviy qo'shiq kuylatish hollariga yo'l qo'yishadi bu esa o'quvchilarning ovoz diapozonlariga putur yetkazishi mumkin.

Asosiy qism. Kichik yoshdagi o'quvchilar o'zlariga xos juda mayin va yoqimli ovozga ega bo'ladilar. Birinchi sinfdan boshlab mashg'ulotlarda o'quvchilarning vokal va xor malakalari takomillashtirilib boriladi. O'tirib va turib kuylaganda gavdani to'g'ri tutish, nafasni rejaga sola bilish, kuylaganda unli va undoshlarni, melodik, garmonik intervallarni to'g'ri talaffuz qilish, dinamik tuslarga rioya qilgan holda mayin ovozli uyg'un, yoqimli kuylash ustida muntazam ravishda ish olib boriladi.

Dasturda vokal xor malakalari (gavdani to'g'ri tutish, nafasni rejaga solish, tovush hosil qilish, diksiya, soz, ansambl va dinamika) ustida ishlash har bir sinf uchun alohida belgilangan. Bolalar ovozini parvarish qilish, vokal va xor malakalarini oshirishda, qo'shiq o'rgatishda oldin maxsus vokal mashqlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Bunda avval o'quvchilarni ishchi diapozonining prima (o'rta) tovushlaridan boshlab, pastga tomon yo'naluvchi tetraoxordlardan foydalaniladi. Nafas esa me'yorida shovqinsiz, yelkani ko'tarmay o'z vaqtida olish va mayin ataka kuylashga alohida e'tibor beriladi. Shuningdek, ularni ovoz diapozoni haddan tashqari past yoki yuqori pardalarda kuylatish yaramaydi.

Qattiq gapirish, baqirish taom va ichimliklarni juda issiq yoki sovuq holda iste'mol qilish ovoz pardalarini xastalantirishi haqida ogohlantirib borish lozim. Ovoziga xastalik alomatlari aniqlangan o'quvchilar muolaja davrida kuylashdan ozod etiladi. Bular o'z vaqtida muolaja uchun otolaringologlar yoki foniatr shifokorlarga yuborilishi lozim. O'quvchilar ovozini asrash ustida muntazam ish olib borish ovoz apparatining sog'lom rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Musiqa darslari jarayonida 1-sinfda vokal-xor malakalarini shakllantirishda Re 1 (Do diez 1) – Do 2 tovushlari oralig'ida (diapozonida) bo'lgan bir ovozlik qo'shiqlarni aytirish tavsiya etiladi.

Jamoaviy kuylashdagi holat - o'tirib kuylashda qo'llar tizza ustiga qo'yiladi. Turib kuylaganda esa qo'llar ikki yonga erkin tushiriladi. Har ikkala holatda ham yelkalar orqaroq olinib, gavda va bosh

zo'riqtirmasdan to'g'ri tutiladi. Nafasni rejaga solish, hamma bilan birga ko'krak va yelkalarni ko'tarmasdan, shovqinsiz nafas olish, musiqaviy jumalarning cho'zimini oldindan his qilgan holda, asarning sur'atiga qarab uzun yoki qisqa nafas ola bilish, olingan nafasni tejamli, bir me'yorda sarflab, jumlaning oxirigacha yetkazish talab etiladi.

Yana bir muhim fiziologik jarayon - ovoz hosil qilish:- artikulasiya organlarini erkin harakatlantirish, lablar va tillarni faol tutish, unli tovushlarni talaffuz qilganda og'iz va lablarning ochilish holatlarini bilish, unilarni yumaloq qilib kuylay olish. Tovush temblarining bir xilliliga erishish. Tovushni bir maromda, aniq balandlikda ushlay olish va unisonda (birovozlikda) kuylay olish. O'rtacha dinamikda mayin, yumshoq kuylash, mantiqiy urg'ular bera olish.

Xor malakalari - sinf sahnasiga chiqish qoidalarini va sinf xorida o'rni bilish. Kuylayotganida qo'shiq aytayotganlarning ovozini nazorat qilib borish va o'z ovozini ularga moslay olish. Tovushlarni kuylashda sozga, sur'at va dinamik tuslarga rioya qilish, qo'shiq so'zlarini aniq va tushunarli qilib talaffuz etish. Butun guruh bilan va yakka holda kuylay olish. Qo'shiqlarni musiqa asbobi jo'rligida va jo'rsiz kuylay olish, kuylaganda dirijorlik ishoralariga rioya qilish. Qo'shiqning usuliga chapak chalib, bir joyda qadam tashlab, tizzalariga kaft bilan urib jo'r bo'la olish, turli yangi usul, harakatlarni o'ylab topish va hokazo.

2-sinfda- Do 1 - Re 2 diapozonidagi bir ovozli qo'shiqlarni kuylash tavsiya etiladi.

Qo'shiq aytishdagi holat: birinchi sinfda egallangan malakalarni takomillashtirish. Kuylaganda o'zini erkin tutish, ovoz apparatlariga va muskullarga zo'riqish bo'lmasligiga erishish. Nafasni rejaga solish: chuqur nafas olish malakalarini o'stirish, tez sur'atli asarlarni kuylaganda jumlar oralig'ida nafasni tez va yetarli ola bilish. Uzunroq jumalarni kuylaganda nafasni me'yoriga olish va bir maromda sarflay bilish, jumla o'rtasida nafas olmaslik kabilar.

Ovoz hosil qilish: mayin va yoqimli kuylay olish. Og'ir sur'atli qo'shiqlarni kuylaganda ortiqcha cho'zib, asarning xarakterini bo'shashtirib yubormaslik, tez sur'atli asarlarda shoshmaslik, ovoz mayinligini yo'qotmasligi bilan birlashtirilgan notalarni kuylay olish. Unilarni to'g'ri talaffuz etish, undosh tovushlarni burro va aniq talaffuz etish. Kuylaganda og'izning yumaloq bo'lishiga erishish. O'zbek tilida ochiq talaffuz qilinadigan unilarni "u" tovushiga yaqinroq qilib yumshatib aytish. Baqirib, qattiq va ochiq ovozda kuylashga yo'l qo'ymaslik.

Xor malakalari: unisonda (birovozlikda) – dinamik tuslarga to'la rioya qilgan holda, sof va tiniq intonatsiyada ta'sirchan qilib kuylash, yakka holda, kichik-kichik guruh yoki butun sinf bilan birgalikda kuylay olish. Mazmuni va xarakteri turlicha bo'lgan qo'shiqlarni musiqa asbobi jo'rligida va akapella tarzida ijro eta olish. Musiqada takt hissalarining urg'uli va urg'usiz (kuchli yoki kuchsiz) bo'lishi haqida tushunchaga ega bo'lish. 3 chorakli va 2 chorakli o'lchovlarda dirijorlik harakatlarini tushunish. O'qituvchi asarda dirijorlik qilganda uning qo'liga qarab ko'pchilik bilan birgalikda nafas olish, ijroni boshlash, dirijorlik ishorasiga amal qilgan holda ijroni to'xtatish.

3-sinfda o'quvchilar DO 1 – RE (MI) 2 diapozonidagi bir ovozli va ikki ovozli elementlari bo'lgan qo'shiqlarni kuylaydilar. Qo'shiq kuylashdagi holat: 1- va 2-sinflarda olingan malakalarni takomillashtirish, kuylaganda gavda, bosh yelkalar, qo'llar, oyoqlarning, shuningdek, ovoz apparatlarining erkin holatda bo'lishini kuzatib borish.

Nafasni rejaga solish: to'g'ri nafas olish malakalari ustida ishlashni davom ettirish, nafasni ko'krak qafasiga olinishi hollariga yo'l qo'ymaslik. Olingan chuqur nafasni to'xtata olish va undan kuylash uchun tayanch hosil qila bilish. Ayniqsa, yuqorigi va pastgi notalarni kuylaganda nafasdan tejamli foydalanish.

Tovush hosil qilish: mardlik, jasurlik haqidagi qo'shiqlar kabi qat'iy ohangda aytiladigan qo'shiqlarni yengil, silliq, mayin va jarangdor ovozda kuylash, tovushning qo'pol, dag'al va notekis bo'lishiga yo'l qo'ymaslik. Og'ir sur'atli asarlardagi uzun jumalarni kuylaganda nafasni rejali taqsimlay olish. Tez sur'atli asarlarda nafasni shovqinsiz tez va yetarlicha ola bilish. Liga bilan birlashtirgan notalarni kuylash, stakatto qo'yilgan notalarni keskin, uzib-uzib kuylash. Unli va undosh tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish malakalarni o'stirish. Yuqori pardalarda ovozni yopa bilish va pastki pardalarda ehtiyotkorona past ovozda, zo'riqmasdan kuylash.

Xor malakalari: ikki ovozli elementlari bo'lgan qo'shiqlarni aytish. Bunda o'z partiyasini mustaqil kuylay olish va ayni paytda ikkinchi partiyadagilar ovozini eshitib, kuzatib borish. Yakka holda, guruh yoki butun sinf bilan akapella qo'shiqlarini kuylash. Ovozda asarning mazmuni va xarakterini ochib berishga intilish. O'zi va o'rtoqlarining ijrosiga to'g'ri baho bera olish. Ijroda yo'l qo'yilgan kamchiliklarni sezish va tuzatish. To'rt chorakli o'lchovdagi dirijorlik harakatlarni bilish, ishoralarga mos kuylash.

Xulosa. Shunday qilib, o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladigan boshlang'ich sinf o'quvchilarida vokal-xor malakalarini shakllantirish darsda jamoaviy aytim faoliyatini samarali tashkil etishga, qo'shiqlarning badiiy, ifodali ijrosini ta'minlashga katta yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Nurmatov N., Norxo'jayev N. Musiqa 3-sinf uchun darslik. –Toshkent, 2019-yil.
2. Ibrohimov Oqilxon. Musiqa 4-sinf uchun darslik. –Toshkent, 2020-yil.
3. Алаева З.М. Педагогика как наука и искусство воспитания // Вестник науки и образования. 2020.
4. Аллаева Зарнигор Махмудовна Эстетическое воспитание дошкольников с помощью песен и танцев // Наука, техника и образование. 2021. №2-1 (77).
5. Рахимов Равшан Наимович. Способы развития навыков понимания музыки // Наука, техника и образование. 2021. №2-2 (77).
6. Рахимов Р.Н. РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ. Проблемы науки № 1 (60), 2021
7. В общих областях теории и гармонии музыки приёмы, методы и информационные технологии **science and education scientific journal** volume 2, issue 11 november 2021.
8. Ярашев Ж.Т. Songs of composite cycles of and mavrichi as musical values for uzbek people //Актуальные проблемы современной науки. – 2012. – Т. 2. – С. 6
9. Mustafoev B. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa (metodik qo'llanma). –Buxoro, 2013. 26-27-betlar.
10. Soipova D. Musiqa o'qitish nazariyasi va metodikasi. (O'quv-metodik qo'llanma). -T., 2009, 219-bet.
11. Karimova D. A. Musiqa o'qitishning innovation texnologiyalari. (O'quv qo'llanma). -T., 2011. 2-bet.